

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BLADE AF NR. ASMINDRUPS HISTORIE

*Foredrag af Poul Carlsen
i Asmindrup Præstegård 1988.*

Hvis man skal tage udtrykket sognets historie for sit pålydende, må det være fra dengang, man på et højtliggende bakkedrag mellem Sejro Bugtens og Nykøbing-Bugtens indskæringer rejste en bygning, hvortil folk, der havde annammet læren om "Den hvide Krist" fra alle sider kunne søge til et Guds-Hus, for ordet sogn har sammenhæng med ordet at søge.

Såvidt historikernes udsagn står til troende, vil det sige i første halvdel af 1100-tallet. Skibets og korets noget simple opbygning af groft tilhugne eller slæt og ret af marksten skulle være et tegn herpå, og den vil daværende en af herredets ældste kirker.

Siden har den gennemgået mangen en forandring, hvad der ikke skal redegøres for på dette sted.

Vi må imidlertid ikke glemme, at området historie er mange, mange årtusinder ældre. Hvis vi ser bort fra undergrundens tilblivelse, og først begynder ved istidens slutning, skal vi 12-15000 år tilbage før Kr.f. Da var områdets overflade i store træk dannet. To gletschertunger havde skubbet sig frem fra øst og dannede Odsherredsbuerne ved at oppresse eller sammenskubbe det materiale, der lå foran isen, hvorved der samtidig skete en opbremsning af isen. Man taler om Højbuen fra Lumsås over Højby til Asmindrup, og Hønsingebuen omkring Siddinge fjord og endelig en tredje og endnu større Vejrhøjbuen omkring Lammefjorden. Da isen var smeltet bort, lå der tilbage vældige mængder af usorteret mørødematerialer af ler, sand, grus og sten, således som vi kender det fra det meste af Asmindrup sogn. Mod øst ved Kildehusene ses en smal bræmme af inderlavningen, mens smelte vandet har dannet den hedeslette, der fra Trundholm mose fortsætter et godt stykke ud i Sejerøbugten. Da isen således var forsvundet, voksede der mos og lav frem. Nu var der føde til rensdyr og efter dem fulgte menneskene, der af renerne kunne få føde, klæder og redskaber.

Så følger nogle tusind år, hvor klima, plantevækst og dyreliv skifter, og hvor menneskenes levevilkår også ændres. Vi taler om stenalder, bronzealder og jernalder. En lang og spændende historie, men for dette områdes vedkommende næppe afviger fra andre egne af landet. Måske skal der gøres en undtagelse ved at nævne det enestående fund af solvognen ude i Trundholm mose, et sikkert tegn på vore forfædres tro på solguden.

Nu var jagt og fiskeri ikke længere hovederhvervet. Agerdyrkingen havde taget sin begyndelse omkring 3000-2500 f.Kr. En lærdom, som var kommet til os fra Middelhavslandene. Den egentlige landsbydannelse stammer formentlig fra tiden omkring 500 f.Kr. Da ændredes klimaet atter. Det blev koldere og fugtigere, hvorved det blev nødvendigt at sætte kvæget på stald om vinteren. Historikere er enige om, at de ældste byer på landet er -ingebyerne, men som følge af en befolkningsudvikling måtte nogle flytte bort. Nogle drog over havet til fremmede egne, mens andre ryddede skov og dannede nye landsbyer. Det blev til de mange torp-byer, byer, hvis navne ender på rup, drup eller strup, altså er Svinninge ældre end Asmindrup, Ska-verup og Svenstrup. Det karakteristiske er, at -ingebyerne ligger ved gamle kystlinier: Hønsinge, Gislinge, Bregninge osv. Torp-byerne er ligesom -rødbyerne, Underød, Hillerød, Allerød m.fl. opbygget, hvor skov først er afbrændt, og hvor asken har gødet jorden for agerdyrking. Når man så alligevel har lagt kirken ved Asmindrup og ikke ved den ældste og største by, er forklaringen nok den, at man har lagt den på et sted, hvor menneskene i den hedenske tid var vandt til at komme for at ofre. Som offersted for Gud-sol kan man næppe tænke sig en bedre placering end på bakken i Asmindrup. Nu er det så det eneste bevarede bygningsværk fra middelalderen. Det betyder ikke, at der ikke har været andre, for det har der.

I det store danske værk af Trap har vi sædvanligvis en sikker kilde om fortiden. I den står der: Ved Svinninge, ved den nu udtørrede Hovsø, har der ligget en større gård, jagtgården eller jægerhuset. På tomten opløjes murbrokker. Om dette udsagn er der at sige, at på tomten nær Hovsøen (bag Erik Johansen) graves der murbrokker op, men det har intet med jagtgården at gøre, idet denne har ligget i selve Asmindrup by, nærmere bestemt ved den nu nedlagte købmandsforretning.

I 1963 foretog jeg en prøvegravning.

Denne prøvegravning viste, at der på den omtalte plads (på Erik Hansens jord fandtes grundsten af kampesten i mindst 1 meters tykkelse og rester af munkestensbyggeri. Alt tyder på, at her har ligget en borg eller mindre fæstningsværk, vel placeret med en fortrinlig forsvarsmæssig udsigt over landskabet mod vest. Formentlig har det været en af de mange forsvarsborge, som adelen byggede i en for landet urolig tid, men som Margrethe den I lod nedbryde. Af et kort over området fra 1797 er dette betegnet som Armene, hvilket er det areal, der ikke indgik i den almindelige jordfordeling. Det samme gør sig i øvrigt gældende for et areal i Skaverup, "hvor der efter sigende skal have ligget en borg". Herfra havde man en god udsigt mod øst over store dele af Issefjorden. På dette tidspunkt var Anneberg skov ikke plantet og kunne således ikke spærre for udsynet.

Jagtgården

Vendervi så tilbage til spørgsmålet om jagtgården placering i Asmindrup dens funktioner, må vi ty til den Kgl. Jordebog. Her placeres i 1591 jagtgården i Asmindrup by, og i 1662 står direkte: "Kgl. Majestæts Jagtgaard findes udi dette Sogn ved Kirken beliggende, med trede længer bygget tilsammen. Væggerum af hvilke den nordligste er et Kornhus til at ligge Landgilde paa. Samme Voening beboer Skovrider Mathias uden Afgift eller Husleje". Senere i samme århundrede, nemlig i 1681 får vi at vide, at gården er på 19 fag. Fire år senere, at de to længer bruges af skovrideren og den tredje til et kornhus. De 19 fag var imidlertid kun den nordre længe, der indeholdt de kongelige gemakker. Kongen og prinsen havde hver en stor stue (sal) med tilhørende sengekammer, desuden nævnes sølvpopens kammer og en stue, hvor hofkunkerne spiste samt et kammer, hvor de sov tillige med sekretæren. I denne længe var der plads til 18 heste. Den søndre længe indeholdt jagtgårdsmandens bolig, som bl.a., bestod af en stor stue, hvor "han holdt hus" samt et gæstekammer og tre mindre kamre. I køkkenet, som tillige indeholdt spisekammer og et køkkenkammer, stod en stor saltolde. Her blev kongens olden- og landgildeflæsk nedsaltet. Så var der bageovnen, som var dækket af et halvtag. Der var skodder for alle vinduer, og kongens gemakket var forsvarligt aflåst og blev kun benyttet, når han var på jagt heroppe. Det store kornhus lå for sig selv. Her havde den Kgl. Måler sit logement, mens hans forplejning foregik hos jagtgårdsmanden.

Kornmålerens logi har næppe været komfortabelt, for han klager jævnligt over korn, der falder ned i hans seng. Dog, det kan klares. Man sætter en ved snedkerens hjælp en lydjemmel op derover. Samtidig får han en ny skive (Bordplade) til at stå ved, når han skal afskrive bønderne for leveret landgildekorn.

Jagtgården havde altså en dobbelt funktion, dels som kongens logi under jagt og dels som stedet, hvor kongens landgilde kunne afleveres af bønderne for brugen af jorden og føde til kreaturerne, først og fremmest svinene, i skovene heroppe. Denne gård var dog ikke det eneste opholdssted for kongen under sine jagter i Odsherred.

Men hvem var kongen? Formentlig er det Fr.d.2., der har bygget disse bindingsværksbygninger, men ellers er det Chr.d.4., der har benyttet sig af stedet. Ifølge kancelliets brevebøger var han ekselpelvis på jagt heroppe i dagene 5.-8.august 1601, hvor ikke mindre end 11 breve blev udstedt. I kongens skrivekalender fra 1621 omtaler han selv et besøg og skriver: "9. august gav jeg skytten 4½ dl. for nogle ørne, han havde skudt". Pigerne i jagtgården, hvor kongen blev i to dage, fik 3 rosenobler og "Een, som legte" 2 rosenobler. I 1625 besøger prins Christian jagtgården og tre breve, dateret "Asmindrup på jagten den 29.oktober" er bevaret. I et af dem, der er til Mogens Kaas, står der bl.a.: "Den fangne, som har stjaalet en hest og er dømt til at hænges, må løslades, dog skal han forsværge landet".

Vi kender ikke alle jagtgårdsmændene, men i 1632 har skovrider Jørgen Christensen opsyn med gården. Han dør i 1645 og i et års tid stod den ubeboet. Det var ikke så heldigt, for døre, vinduer, lofter og paneler blev stjålet, ja, selv bordpladen forsvandt, så inden den nye skovrider, Mathies Røder, kunne flytte ind, måtte der en større reparation til. Af de gamle regnskaber kan vi se, at skovrideren havde en god ekstrafortjeneste ved at skyde rovfugle, ørne og høge, og så afleverede dem til lensmanden på Dragsholm. Når han skød dyr til kongens husholdning, fik han krudt og bly udleveret.

Mathies Røder døde i 1680 og hans efterfølger, Henrik Raabe var kun skovrider i fire år, så døde han også, og hans efterfølger Peter Pedersen boede i Egebjerg sogn. Mathies Skovriders enke lever stadig og må være en aktiv kvinde, for hun havde to gårde i fæste, bl.a. Vig sognekalds annexgård i Asmindrup.

Men med jagtgården står det ringe til. Den skal rives ned og materialerne sælges ved auktion til den højst bydende. Forinden skal den dog takseres, og den 20. april 1795 udmeldes følgende taksationsmænd: Jens Madsen i Højby, Gregers Iversen i Vig, Peder Olsen i Nygård og Jens Pedersen i Glostrup. Bygningen blev købt af ridemester Henning Landoph og sognepræst til Højby menighed, Hans Riber.

Hermed er administrationen, den lokale, af kongens besiddelser i Odsherred flyttet fra sognet.

Asmindrup sogn er imidlertid en del Odsherred, og har således måtte dele kår med andre sogne i herredet. Sognet nævnes første gang i året 1370 som en del af Roskildebispens jordegods. Her nævnes også byerne Asmindrup, Brent, Skaverup og Svinninge.

Nr. Asmindrup sogn 1750 -1800

Når man skal skildre dele af et sogns historie, melder det spørgsmål sig straks, hvilken tidsperiode skal man vælge, og her beslutter jeg mig så for at gå ca. 200 år tilbage. Det gør jeg af to grunde. Dels er det en periode, hvor store forandringer påvirker sognet, dels har vi fra dette tidsafsnit nogle kilder at trække på, som underbygger denne beretning.

Vi vil således beskæftige os med Asmindrup sogns historie fra ca 1750 til ca. år 1800. Det betyder, at vi ligger inden for den periode, hvor de store landboreformer blev drøftet, besluttet og iværksat.

Asmindrup sogn er jo en del af Odsherred, og har således måttet dele kår med andre sogne i dette herred. Sognet nævnes sammen med andre sogne i året 1370 som en del af Roskildebispens jordegods. Her nævnes også byerne Asmindrup, Brent, Skaverup og Svinninge. Går vi så frem til reformationen i 1536, da kronen inddrager kirkens jordegods, først bispernes og siden - efterhånden som klostrene lukkes - også disses besiddelser. På denne måde kom jordegodset i Odsherred under kronen. I begyndelsen sad der en lensmand både på Dragsholm, på Nygård og på Ellingegård, men fra 1566 var det samlet under Dragsholms lensmand. Nu ligger det jo sådan, at Danmark ikke altid har været lige heldig med at føre krig, og krige koster penge. Det gælder til enhver tid, og det gjaldt også under svenskekrigene 1658-60. Kronen, og det vil her med enevældens indførelse i 1660 sige kongen, måtte optage lån her og der, og blandt andet af sin senere udnævnte rentemester Henrik Müller, der til gengæld fik overdraget Dragsholm amt og fik tilladelse til at oprette både Anneberggård og Ellingegården. Fra omkring år 1800 er Odsherred således delt i tre gods områder: 1.Kron gods, 2.Dragsholm gods, 3. Anneberg gods samhör ende med Ellingegården. Hertil kommer enkeltgårde, som ofte tilhørte godsbesiddere længere borte. Til kronens jordegods hørte næsten alt fæstegodset i Grevinge, Vig og Egebjerg, mens Asmindrup sogn var delt mellem kronen og Anneberggård.

Nu var det således, at man fra gammel tid havde haft lejede hære. Det var en kostbar sag for kongen, og derfor besluttede man i 1670 på kronens jorder at oprette rytterdistrikter, og det kommer også til at gælde kronens gods i Odsherred og derfor også det meste af Asmindrup sogn. Det betød for bønderne, at de var fri for landgilde og hoveri, og det var et vældigt plus. Til gengæld skulle bonden stille enten selv eller med en karl med hest og fuld rustning. Det var naturligvis en belastning, og da navnlig, hvis soldaten skulle i felten på tidspunkter, hvor der var brug for hans arbejdskraft på gården. Allivel var disse bønder friere, og derfor var de også meget opmærksomme på, om kongen solgte noget bøndergods til de private godser, for så fulgte bonden og hans familie faktisk med, og så kunne den nye ejer kræve hoveri af fæstebonden. Så var der tilmed det ulykkelige, at der ikke var fastsat normer for, hvor meget hoveri på hovedgården, der kunne forlanges. Det er et af de store spørgsmål, der der optog de reformvenlige politikere. Hvorledes får vi fastsat mængden af hoveri på en retfærdig måde. I Danske Lov fra 1683 stod der, at herremanden kunne forlange så meget hoveri, som han havde behov for til dyrkning af sine marker. Hvis så godsejeren fik tilladelse til at nedlægge nogle gårde, ja, eventuelt hele landsbyer, så blev det til yderligere skade for de tilbageblevne hoveripligtige fæstebønder. Det er faktisk det, der sker her i Asmindrup. Nede ved Anneberg mark lå en landsby, der hed Ubberup, den havde ligget under kronen, men blev afhændet til Anneberggård, og på et tidspunkt bliver både Ubberup og et par gårde i Hundstrup (Anna Karls hus lå i Hundstrup) nedlagt. De flytter fra gårdene, men får lov til at tage tømmeret med sig, så kan de få et lille jordstykke et andet sted og selv opbygge nogle fag hus og måske få naboerne til at hjælpe sig med at få det klinet. Hvor mange af Asmindrups fæstebønder det herved gik ud over ved jeg ikke, da de allerfleste som tidligere nævnt fortsat hørte under kronen. Måske kunne man også være så heldig at have sin fæstejord under Præsten i Højby, for han ejede både en skovlod og en marklod i Skaverup. Hvor præcis disse lodder lå, havde selv ejerne svært ved at finde ud af. Der opstår en

retssag mellem Dragsholms forvalter og præsten i Højby om denne lods til hørsforhold, så Dragsholm har formentlig ejet en gård i Skaverup.

Nå, men tilbage til Rytterdistrikterne. Rytteriet nedlægges i årene 1715-19. Det betyder, at bønderne bliver fri for soldaterudgifter, hvad de næppe er kede af. Til gengæld hæves deres hartkorn en hel del, men det vil de også helle re, blot de må blive fri for hoveri. Måske var bønderkarlene også lidt sure på soldaterne. Fik en pige et barn uden for ægteskabet, skulle der ikke alene skrives offentligt på kirkegulvet. Der skulle også hetales en lejermålsbøde på 6 rigsdaler, hvad der var mange penge dengang, men soldater skulle ikke betale noget den første gang. Der kom nu da også andet ud af ryttergodsordningen, nemlig et begyndende skolevæsen. Af de 240 rytterskoler, der blev oprette i landet, kom der skoler i Eskilstrup, Vig, Jyderup, Højby og endnu flere steder.

Selv i Ubberup blev der oprettet en skole, men den var nu kun i gang fra Allehelgensdag til Kyndelmisse, da skoleholderen den øvrige tid skulle undervise ved skoler i Vig og Asmindrup, hvor Anneberg, der havde oprettet skolen, i Ubberup, havde noget "strøgods". Rytteriets nedlæggelse betyder for Asmindrup vedkommende, at Svenstrup Hestehave ikke længere skulle benyttes som sådan for hærens heste, men kunne lejes ud til græsning for bøndernes kvæg og senere indgå i jordfordelingen ved udskiftningen.

Men hvad skete der ellers på det kgl. gods i Asmindrup og omegn. Det var blevet administreret fra Amtsskriveren i Ringsted, men det var jo noget langt væk, så derfor blev der valgt en lokal fuldmægtig, og en af disse var Herlof Kjær inde i Ulkerup by. Han var den lokale tilsynsførende, men næppe med så megen indflydelse som hans efterfølger, Niels Chr. Bang, der kommer til Ulkerup i 1728, bliver gift med Kjærs datter. Han bliver den første kongelige forvalter over det Odsherredske gods og er det i 32 år. Han får stor betydning for bøndernes vilkår i disse år. Han er anklager, når fæstere har forset sig, men han er også deres forsvarer, når andre anklager dem.

I året 1734 flytter han ind på Egebjerggården og i 1744 bliver han kammerråd. Egebjerggården får han som livsfæste.

I 1743 dør hans første kone efter at have født 10 børn, hvoraf dog fire døde, før moderen. Som skik var dengang giftede man sig hurtigt igen. Det gjorde Bang også. Inden der var gået et halvt år var han gift med Ulrikka Eleonora Schwane, en datter af Anneberggårdens ejer. Mellem de to familier, havde der hurtigt, efter Bangs komme til egnen, udviklet sig et nært venskab.

Ulrikke får selv 9 børn. Da så Niels Chr. Bang dør i 1760 og hun står med den store børneflokk, er det vel forståeligt, hun gerne vil have en mand i huset, og det bliver Bangs efterfølger Jacob Hansen, med hvem hun får yderligere to børn. Jacob Hansen køber Anneberggård og Ellingegården, flytter til hans kones fødehjem Anneberg, men fortsætter som kgl. forvalter til sin død i 1792. Forinden, nemlig i 1770, flytter han tilbage til Egebjerggården. Uden at gå i detaljerskal lige nævnes, at flere af Ulrikkes børn blev meget betydelige folk. En datter blev gift med kappelan Johan Grundtvig og blev således mor til N. S. F. Grundtvig, en anden med lægen Henrich Steffensen og hun blev således mor til Henrik Steffensen, en af romantikkens bannerførere og inspirator for Adam Øhlenschläger. En søn blev en af bondereformernes varmeste forkæmpere. Var med i den store Landbokommission et års tid, men var muligvis for radikal i sine synspunkter. Hans navn var Oluf Bang. Bang var en skrap jurist og blev valgt til advokat for Caroline Mathilde i retssagen mod hende og Struense. Han var en tid generalprokurør, hvilket vil sige regeringens rådgiver i en række sager, herunder vedrørende landbospørgsmål, som han jo kendte til hjemme fra Egebjerg.

Og nu er vi nået til landboreformernes tid.

Det hele begynder egentlig i 1750erne.

Landbrugskonjunkturerne var på vej op. Kornpriserne var stigende. Den begyndende industrialisering ude i verden var medvirkende til denne stigning i kornpriserne. Det kunne betale sig for herremændene at få mere jord opdyrket, men mulighederne herfor var af flere årsager begrænsede under den gældende lovgivning.

Bønderne var godt nok i princippet løst fra deres fødeegn ved vornedskabets ophævelse i 1702. Men året i forvejen var landmilitsen indført. Det betød, at godsejerne skulle stille soldater på grundlag af deres hartkorn fæstegods, ikke hovedgårdens hartkorn, der i øvrigt kun udgjorde 13% af al landbrugsjord. Derfor sker der en sammenblanding af godsejernes privatøkonomiske interesser og deres pålagte opgaver som offentlige administratorer. Ikke alene som skatteopkræver for staten, men også som udskrivningschefer, idet de skulle fremsætte et vist antal for en sessionskommission. Det bliver en vanskelig opgave, og godsejerne klager deres nød til regeringen. Resultatet bliver, at stavnsbåndet indføres, hvorved alle mandlige mellem 14 og 36 år ikke måtte forlade deres gods uden tilladelse fra godsbesidderen. Stavnsbåndet var altså indført for at herremanden havde tilstrækkeligt med folk til at overtage fæstegårdene og for at kunne stille soldater til den kongelige hær. Denne ufrihed for landboerne befordrede ingen fremskridt. Hvorfor skulle fæstebonden gøre mere end nødvendigt ved sin jord eller sine bygninger, som i øvrigt ikke var hans egne. Var gården forbedret betød det måske, at hans søn skulle betale en endnu højere indfæstningsafgift ved overtagelsen eller måske fik han den slet ikke. Sagde han nej tak, var han ulydig mod sit herskab og kunne risikere at komme en tur uå træhesten eller sat i hundehullet. En rømning fra godset er imidlertid ikke så ualmindelig. En karl, der hedder Niels Jensen tjener i Højby hos løjtnant Schou. Han er indskrevet til reservemandskabet, og han kan således regne med at blive indkaldt som soldat. Han rømmer en nat, og det antages, at hans far, Jes Madsen i Siddinge, er vidende herom. Nogle vidner i Højby og i Siddinge kan på tinge oplyse, at han har talt om

at han ville til København og forsøge sig som garder. Han var også set på sin fars gård den 11. april 1733,

og har her fået en hest eller måske taget den, og var redet mod København. Morgenen efter var faderen rejst til København, hvor far og søn var mødtes hos en mand på Vesterbro. Faderen blev der i tre nætter, formentlig for at hjælpe sin søn eller få solgt hesten, som i øvrigt var købt dagen før af en mand i Egebjerg sogn. samme dag som sønnen var redet til København. Faderen oplyser i retten, at sønnen er antaget i major Geddes kompagni, og at han ikke vender tilbage. Faderen har også givet ham lidt penge, som var kommet ind ved salg af et svin.

Faderen og sønnen bliver stævnet til at møde i retten den 3. juli 1733. Faderen møder, men sønnen udebliver. Sagen bliver udsat i 14 dage. Herafter kræver Bang, at faderen skal bøde 40 rgd. og kan han ikke det, så bør han gå en måned i Bremerholms jern for hver 10 rdl. Vi kender ikke det endelige resultat, men Jens Madsens hustru beder om en udskrift af dommen, og sagens akter, formentlig for at klage ved Landsretten.

En anden sag kan nævnes, som viser, hvor krampagtig man fastholder sin ret til mandskabet. Svend Pedersen er født i et hus i Hønsinge, som ejes af Anneberg gods. Faderen er skåning og ikke vorned. Svend Petersen opholder sig på eller tjener i Ll. Egebjerg under det kgl. gods. Nu lægger ejeren af Anneberggård sag an mod Svend Petersen og den kgl. forvalter.

Men Swane på Anneberg vil ikke vente på rettens afgørelse. Han tager to mænd med sig og ta'r til Ll. Egebjerg, hvor de henter Svend Petersen. Han løber igen, fanges og føres tilbage, hvor man slår ham med en kæp, så blodet flyder. Nu rejser amtsskriveren for det kgl. Odsh. gods sag an mod Schwane for at have lemlæstet en af kronens bønder. Så kører denne retssag frem og tilbage i lang tid, inden der fælles dom. Desværre kender vi ikke det endelige resultat. Sådanne rømningssager findes der mange af i vore tingbøger. Vi har nu hørt om sider af bondens tilværelse som en hindring og hæmsko for en udvikling til en friere bondestand nemlig Stavnsbåndet og den dermed forbundne militærtjeneste, men der er endnu flere årsager til dette.

Landsbyfællesskabet

Lad os se på landsbyfællesskabet og driftsformen. Fæstegårdene lå i landsbyerne, som de for de flestes vedkommende havde gjort siden vikingetiden. De lå ganske tæt sammen, undertiden kunne man springe fra den enes tag til den anden. Nogle byer havde gårdene liggende omkring et gadekær, hvor kvæget blev vandet, før byhyrden drog af sted med det. Denne gadejord var fælles eje. Ofte lå der nogle huse på gadejorden. Det var smedens, væverens eller skomagerens. Disse håndværkere havde alle en interesse i at give bosted. Måske lå der også et par gadehusfæster eller et fattighus, hvor den afsatte fæstebonde kunne bo, når og hvis han var blevet "forsat", som det hed, dvs. afsat fra gården af hvilken årsag det så end kunne være. Bag hver gård var der en toft, som var indgærdet, for det var gårdens private område. Dets størrelse var afhængigt af jordens hartkorn. I denne toft var der en kålgård, egentlig have fandtes ikke. Der dyrkedes lidt humle, lidt sennep, eller der græssede et får med sin lam eller hvad det nu var rart at have i nærheden, og hvor man kunne holde lidt opsyn med det. Uden for tofterne lå de dyrkede marker. De var som regel delt i tre vange. Bygvangen, hvor der dyrkedes byg og noget havre, rugvangen, hvor der dyrkedes rug og undertiden lidt hvede, alt efter jordens bonitet. I bygvangen kunne man også se lidt ærter og vikker. Den tredje vang var brak- eller græsvangen. Det var jo småt med gødningen, for man havde kun få grise og de gik ofte ude. Man havde få køer. Som regel kun en tre-fire stykker, mens man havde det dobbelte antal heste af hensyn til den tunge hjulplov. I brakmarken voksede alt slags ukrudt op. Når kvæget havde afgnavet det, blev resten pløjet ned for dog at give nogen næring til jorden. Hver vang var så inddelt i et antal åse og hver ås igen inddelt i en række agre. Af retfærdighedshensyn og under hensende til jordens forskellige bonitet, skulle bonden have agre i hver ås, måske flere, men ikke altid ved siden af hinanden. Det kom til at betyde, at en gård kunne have en lod mange forskellige steder. En gård kunne godt have sin mark fordelt på 30-40-50 forskellige steder. Enkelte endnu flere steder. Jeg tror, det var præsten i Højby, der havde den på 100 steder.

Denne jordfordeling betød en utrolig binding for den enkelte bonde. Han kunne først tage fat i marken, når oldermanden havde tudet i byhornet, kaldt bønderne sammen og ved flertalsbeslutning vedtaget hvor, hvornår og hvordan der skulle tages fat. Var man så endelig blevet enige, kom ladefogeden måske ridende og beordrede nogle af dem til hoveri, og bonden fik vente til senere, ja, måske til det dårlige vejr satte ind. Måske havde en ung bonde lyst til at dræne et surt hul ud, men det kunne han ikke, hvis ikke naboerne tillod, at der grøftedes eller gravedes over deres ager. Hver vang var omgjærdet med risgårder, som skulle holdes ved lige. Først når man på bystævnet havde besluttet "at opgive ævret", dvs. nedbryde risgårdet, kunne byhyrden lade kvæget afgræsse stubmarkerne.

Uden for det dyrkede område lå overdrevet hen som græsningsareal. Også dette var i fællesdrift oven i købet i mange tilfælde fælles med nabobyerne. Nu er det ikke sådan, at man kan trække en ring om hver landsby og så sige her må så overdrevet have ligget. Det kan afhænge af jordens bonitet. Vi finder jo også navne på overdrev her omkring. Vi taler om Glostrup Overdrev. Landsbyen Ulkerup havde sit overdrev uden for den nuværende Ulkerup skov ned mod Skaverup. Da landsbyen Ubberup blev nedlagt fik et par af bønderne lov til at bygge huse på Asmindrup overdrev. Mon det ikke skulle være omkring husrækken på Anneberg mark.

Denne jordfordeling og driftsform var som sagt ikke hensigtsmæssig, og det førte da også til, at regeringen i 1755 gav et startskud for nye initiativer. Den opfordrede simpelt enhver til at fremsætte forslag, indsende afhandlinger til overhofmarskal, greve A.G. Moltke, der selv var storgodsejer, idet kongen havde overladt ham Bregentved som tak for godt venskab og tjeneste.

Der kom nu en lang række forslag. Et af dem var nedsættelse af den første landbokommission i 1751 hvis opgave skulle være at arbejde for "landets fremtarv og nytte". Det man koncentrerede sig om var ikke stavnsbåndets løsning eller hoveriets ophævelse, det kom første senere. Nej, det nære syntes at være en forbedring af agerdyrkningen og bestræbe sig på at ophæve fællesskabet mellem

lodsejerne, og det vil stort set sige godsejerne, hvilket i mange tilfælde vil sige en skeldragning i det fælles overdrev. Moltke gennemførte på sine egne godser også en række reformer. Man gik her bort fra trevangsdriften og over til kobbelbrug, hvilket betyder inddeling eller indhegning ved grøfter og gærder af flere marker og hurtigere rotation i omdriften. Fem kobler blev årligt besået med hvede-byg-rug- 2 års havre, det 6.år brak, herefter fulgte 5 års græsgang.

Begyndelsen var gjort, men der var mange problemer at overvinde, før de gennemgribende reformer kunne gennemføres og række frem mod en friere bondestand, såvel i økonomisk som social forstand. Der kommer først rigtig skub i det med nedsættelse af en ny kommission efter Chr. d.7. tronbestigelse i 1767.

I 1769 kommer der en forordning om hoveriets bestemmelse. Da Struense kommer til under kongens tiltagende sindsygd, går det endnu stærkere. I 1771 kom en forordning, der ikke alene låste hoveriet fast til det niveau, der nu var gældende, men simpelthen fastlagde hoveriet for den enkelte bonde på grundlag af det antal tdr. hrk, han selv dyrkede. Desværre tog Struense sig lidt for kærligt af dronningen, og vi husker sikkert alle både hans og dronning Caroline Mathildes endeligt. Når jeg siger desværre er det, fordi en række initiativer hermed stopper, og der sker ikke noget væsentligt, før i begyndelsen 80-erne, og ikke mindst efter 1784, hvor kronprinsen tar styret og en række reformvenlige og og socialt indstillede godsejere og embedsmænd kommer til, f. eks. brødrene Reventlov, Chr. Colbjørnsen, A.W. Hansen fra Torbenfeld, og rent lokalt amtmanden over Holbæk amt, baron Michael Hermann Løvenskiold, der havde ansvaret for udskiftningen på det kgl. gods og bagefter på sine egne godser Løvenborg og Vognserup.

Hvad skete der da omkring os heroppe.

Ja, for det første kan vi konstatere, at kronen forsøger indtil flere gange at sælge krongodset. Det lykkes imidlertid ikke. Der kommer for lave bud eller slet ingen i 1727 og i 1757. Fra den sidste auktion foreligger i rigsarkivet en trykt specificati over godset med angivelse af

hver gårds hartkorn og landgilde. Da godset var uden hovedgårde på dette tidspunkt var der heller intet hove ri.

Generalprokurør Stampe foreslog regeringen at sælge fæste godset til fæsterne , så de blev selvejerbønder, men ikke en fæstebonde bød på sin gård eller en anden af gårdene. Årsagen var vist nok, at Stampe havde overvurderet bøndernes muligheder for i det krævede tempo at afvikle købesummen. Heller ingen andre bød på det kgl. gods og det skyldtes, mener man, at der ikke var givet ret til af godset at oprette skattefrie hovedgårde med deraf følgende ret til at kræve hoveri af godsets øvrige bønder. End ikke heste haverne, Ellinge , Barrevang, Svenstrup kunne blive skattefrie, selv om de stort set havde ligget øde hen siden ophævelsen af rytteriet. Der kom altså intet ud af dette og bønderne heroppe måtte stadig leve i uvished om, hvad det kunne vente sig af fremtiden. Når ikke kronen ville sælge for enhver pris skyldtes det vist også, siger Margit Mogensen, at godset gav overskud, og der var ingen restancer. I 1775 køber kronen Anneberg. I fire år har det været ejet af Henrik Rosted, men han kan ikke klare det rent økonomisk. Nu var der så et samlet godsområde med en hovedgård, der havde fri hovedgårdstakst for 49 tdr. hrt. og fæstegods på 324 tdr. htk. i Højby, Vig og Asmindrup, hertil konge- og kirketiende på 169 tdr. korn. For tredje gang søgte man at sælge godset, idet man inddelte hele arealet i 8 enheder bestående af 8 hovedgårde med tilhørende fæstegods. Da der kom et tilbud på kun tre enheder, blev det hele ikke til noget. Det var i 1757. Endnu engang slap bønderne med skrækken. Var det blevet gennemført ville mange fæstegårde være blevet nedlagt og andre hoveripligtige. I modsætning til i 1757 var der nu mange restancer til godset.

Så er man færdige med disse salgsforsøg og tager i stedet fat på at reformere efter andre principper. Anneberggårdens areal blev udvidet ved at nedlægge Ubberup by og Hundstrup delvis samt Stårup, i alt 7 fæstegårde. I 1782 nedlægger man så Ulkerup by og planter den til med skov, mens indvånerne må fortrække til Strandengen (Strandhusene), får lidt jord her og må tage materialer med fra Ulkerup. Desuden får de nogle skattelettelse i en kortere eller længere periode.

Hvad skete der i de øvrige dele af sognet, i Svinninge, Asmindrup og Brent?

I Svinninge lå de tre vange: Store Vangen strækkende sig fra Svinninge by mod nord tilgrænsende Højby mark, altså Ll. Svinninge indbefattet. Mølle Vangen fra Svinninge mølle i sydlig retning grænsende mod Vig sogn, og Øster Vangen som navnet siger øst for Svinninge grænsende til Asmindrup og Brent marker. Nu blev disse vange udskiftet, nogle gårde forblev i landsbyen, andre blev udflyttet. I Asmindrup fandt vi også en vang kaldet Store Vangen beliggende nord for byen, Lodde Vangen øst for byen og Brent Vangen som ordet siger vangen mod Brent. I Brent kan jeg kun finde Kirke Vangen gående fra Brent mod kirken, Lille Vangen, vest for Brent og Olden, hvis navn stadig er bevaret. Så er der Skaverup. Det var vel nok den mindste landsby, men havde til gengæld en ret stor gård, hvilket vi senere kommer tilbage til.

I Asmindrup by blev jorden fordelt på 6 gårde.

Sidste del af 1700-tallet

Ser vi nu på den sidste del af 1700-tallet sker der virkelig noget i sognet. I 1775 overtager staten Anneberggård i den hensigt at sælge krongodset i Odsherred. Det er nu tredje gang, man forsøger at sælge det, men der kommer ikke acceptable tilbud, og bønderne kan ånde lettet op. Det blev heller ikke til hoveri denne gang. Statens køb af Anneberg får indflydelse på sognets østlige del. Det var gået stærkt ud over de danske skove på grund af uhæmmet hugst og under de skiftende krige. Det var derfor naturligt, at staten gik foran, når det gjaldt opelskning af skov. Mange steder var skovene usammenhængende med øde eller opdyrkede arealer ind imellem. Det var f.eks. tilfældet med både Anneberg skov og Ulkerup skov, ja, Anneberg skov hed slet ikke sådan, men derimod Ubberup skov, i det mindst en del af dette område. Men nu, da staten var ejer, kunne man gøre som man ville. Det sidste af Ubberup by blev nedlagt og jorden indtaget til skov. Det samme gjaldt Hundstrup. For Ubberups vedkommende fik beboerne lov til at tage tømmeret med sig til nye anviste steder. Dels på Asmindrup Mark, dels til strandengen ved Set. Karens Kilde. Noget lignende gik det med Ulkerup by i Egebjerg sogn. Her fik indbyggerne lov til at flytte til det område, der nu kaldes Strandhusene. Det skete i 1782. Også her fik udflytterne et lille jordstykke og hjælp til opførelse af nødtørftige små huse og undertiden en skattefrihed i en årrække, indtil de havde overvundet udgifter til byggeriet. Når skoven ikke kom til at gå helt ned til stranden, skyldtes det et forslag fra inspektør Trojel på Anneberg, idet han påpegede, at arealet langs fjorden, sognets østlige kant, "næsten alene består af løst strandsand og små stene, som til skovindelukke kun lidet er tjenlig og en landevej tillige går derover, så det blive tjenligt at lade bemeldte østlige kant tillige med vejen blive uden for skovområdet". Hermed er der lagt op til, at jorden kan udstykkes i små lodder og opføres huse, hvis beboere ville kunne ernære sig af jordlod, fiskeri, skovarbejde og formentlig visse hovdage på Anneberg.

Men hvad med Skaverup?

Her lå tre gårde, hvoraf de to var tvillingegårde, altså tæt sammenbyggede, og nogle få huse uden jord.

På den største af de tre gårde boede Fr. Zarhtmann. Han var i 1770 kommet til byen som selvejer.

Den tidligere møllejer fra Hallenslev ved Tissø havde erhvervet sig Asmindrup kirke og jordegods, hvorved han fremover havde ret til de indkomster, som kirke og jordegods kunne indbringe i form af tiende og afgifter. Indvidere kaldsretten til kappellaniet i Asmindrup.

Selv tog han bolig på den største af sine gårde, som altså lå i Skaverup, og hvis rester vi kan ane lige inden for skovgærdet, når vi følger stien fra Asmindrupvejen ind i skoven.

Gårdens jordtilliggende udgjorde i hartkorn 7-3-3, hvoraf dog godt 2 tdr. hartkorn, som lå på Asmindrup mark var bortfæstet, men det gav i indtægt årlig 12 rdl. Den øvrige del lå på Skaverup bys marker og brugtes af ejeren. Til de øvrige besiddelser var en gård i Brent på godt 5 tdr. hartkorn, og som i landgilde ydede 5 tdr. byg og i stedet for hoveri betalte hoveripenge 4 rdrl. I Svinninge ejede han også en gård, og i Kollekolle 1/3 af en, mens kgl. majestæt ejede de 2/3. Så ejede han også nogle huse, bl.a. møllerens, Fr. Mørks, og smedens, Carl Kirsbom. Endvidere flere huse i Asmindrup by, bl.a. skoleholder Jørgen Andreassens. Den største indkomst kom dog fra sognets kirke tiende. Det blev til tiende af 179 tdr.48 skp. hartkorn, der omregnet i penge blev til en værdi af 135 rdl. Alt i alt kan Z. ved en kalkulation i 1782 regne med en årlig indkomstpå 216 rdl. 3 mark og 10 skl. Hvis nu staten ville overtage disse besiddelser, så kunne man inddrage adskillige skovskifter og skovindelukker i Anneberg skov og få et samlet skovområde på ca 400 tdr. land. I øvrigt havde kgl. majestæt og Zartmand besiddelser og rettigheder i fællesskab i 7 landsbyer. En afståelse til staten ville lette den forestående udskiftning af landsbyerne betydeligt. Der var således gode grunde til en handel mellem konge og bonde. Ganske vist var der nogle få selvejere, der ville blive berørt af ændringen, og så var de seks kgl. bønder i Asmindrup, hvis skifter i Loddevangen ned mod Annebjergrg skov, ville blive berørt af denne errondering. M.h.t. den lod som præsten i Højby ejede og en degneenke i Nykøbing, så måtte det være muligt for "en billig" (rimelig) betaling at kunne overtage disse.

Af optegnelser ser det ud. til, at forslaget om skovens inddeling første gang er fremsat af inspektøren over det kgl. gods, Fr. Trojel. Den endelige handel sker dog ikke førend i 1785, tre år senere. I henhold til købekontrakten får Zarhtmann lov til "at erholde sålænge han lever sin påboende gård, de fornødne staver og tjørne til gårdens gærder af skovens underskov". Hvis den ved ulykkelig ildsvåde "som hverken kunne tilregnes ham eller hans folk, da skal den ved kgl. Majestæts regning blive opbyggt". Sådan er der en række paragraffer anført i købekontrakten. Amtmanden over Holbæk amt, baron Michael Herman Løvenskiold på Vognserup, anbefaler handelen og fremsender i august 1785 kontrakten til rentekammerets godkendelse, hvilket sker. Så foreslår den kgl. forvalter, svigerfaderen til Trojel, over for amtmanden, at få godkendt en aftale, han har gjort med bønderne i Asmindrup, Brent, Svinninge og Skaverup, at de i stedet for at aflevere tiende kornet, selv beholder det og i stedet til Kyndelmisse i 1786 til Jacob Hansen betaler 4 mark danske for hver tdr. hartkorn, da bønderne næppe ville kunne yde mere, da deres sæd "ej heller i år er groet så vel til, som det havde været at ønske".

Løvenskiold mener nok, at Z. måde at administrere tiende på, snart nature snart i penge, har været for vilkårlig. Måske har den nære tilknytning mellem tiendenyder og tiendeyder alligevel været til gavn for begge parter. Forslaget godkendes da også af rentekammeret. For kongetiendes vedkommende var der truffet lignende aftale.

Fr. Zarhtmann bliver endnu 13 år i sognet, men i maj 1798 flytter han til Tersløse præstegård, hvor han tager ophold hos sognepræsten, hr. Reinsholm, der fra 1787 - 1790 havde været kappellan ved Asmindrup kirke, og som havde taget sig af Z. eneste datter, Christina Marie, da hun allerede som 7-årig 1784 havde mistet sin mor. Gennem årene havde Z. mistet 2 koner og to børn, der alle fire ligger begravet i Nr. Asmindrup kirkes kor.

Fr. Zarhtmann biografi er kort fortalt denne. Født på Thurebyholm i 1726. Kom som 20-årig i tjeneste hos gedheimeråd Adeler og blev forvalter på dennes godser, først Gundetved (selchausdal) og senere Egemark og Algistrup. I 1760 køber han så Hallenslev mølle, men sælger den i 1770 og køber i stedet Asmindrup kirke med gods og tiendeindtægter.

I året 1800 flytter han fra Tersløse til København. Selv oplyser han, at han blev lokket dertil af af sin sidste kones slægt. Han køber en ejendom i Læderstræde og bor her til han under et besøg i Nykøbing Sj den 14. oktober 1803 dør. Her fik han sin grav tæt ved Nykøbing kirke og kun få km fra den egn, hvor han havde tilbragt 28 år af sit liv.

Men hvilken indflydelse fik kronens overtagelse af Zarhtmanns jorder for Skaverup. Ja, der var det ved den handel, at nok havde Z. afstået det hele til staten, men i overtagelsesbestemmelser stod, at han "så længe, må bruge, og bebo hans påboende gård i Skaverup med dens tilliggende hartkorn på 7 tdr.3 skp. 3 fjd. Det var jo en slem bremse for en udskiftning.

Z. tilbyder derfor, at han vil renoncere på gård og hartkorn, hvis han i stedet kan få en stilling ved et toldkammer eller ved consurntionen til en løn af 200-300 rdl. årlig, men det kan rentekarnrneret ikke gå ind for. "Det skal blive ved forgangne, dog, når han vil søge noget, vil kammeret recommandere", hedder det. Først mod slutningen af 1797 godkender kammeret en af Zarhtmann fremlagt plan, hvorefter han den 1. januar 1798 afstår al sin ret til bemeldte gårdmand en årlig godtgørelse på 100 rdl. Nu kan udskiftningen begynde. En del af Z. gård blev inddraget til skov, resten blev udparcelleret til 17 husmandsbrug. Formentlig i den hensigt at skaffe erstatning for den arbejdskraft, der tidligere havde været at hente fra de nedlagte landsbyer. Samtidig kunne husmændene få et bedre økonomisk grundlag at dyrke de små huslodder.

Foruden de 17 husmandssteder bestod Skaverup af tre gårde:

Nr.1. er den nuværende Maglebjerggård (Aksel Carlsens), nr.2 Egebakkegård, der nedbrændte for nogle år siden, nr.3. Nordgården, som havde jord både under Asmindrup og Skaverup.

Siden er antallet af gårde og husmandssteder ændret, snart ved delinger (Skovgården, Parcelgården, Enkesædet), snart ved sammenlægninger.

Et af husmandsstederne har sin egen skæbne. Det var Luere Mølle, der lå nær grænsen mellem Egebjerg og Asmindrup sogne på matr. nr. 20, hvor vandløbet fra Svenstrup Hestehave passerer Ulkerupvejen. Møllens historie kan vi følge langt tilbage i 1600-tallet i regnskaberne. Vi ved, hvem der boede der, for drev man møllevirksomhed skulle man betale mølleskyld.

Om Luure Mølle.

Luure Mølle har eksisteret siden middelalderen. Den nævnes i 1660-61, hvor den beboes af Christen Olsen.

I 1669 omtales han som "møller udi fæste af kirken haver." I 1668 er Laurids Andersen i Skaverup og Rasmus Lauridsen i Luure Mølle blevet fritaget for landgilde for armods

skyld. Efter matriklen 1684 er Luure mølle en liden skvatmølle ved Christen Olsens hus. Chr. Olsen har ejendomsjord i Dragshorns birks jordebog 1687 og 1690 omtales Christen Olsen også.

I Krigsjordebogen fra 1696 bor Peder Eriksen i et 12 fags hus i Luure Mølle, men tilsyneladende også enken efter salig Lars Pedersens kone, både i 1696 og 97. I 1698 er Luure Mølle øde, men Ane Lars Pedersens er indsidder hos sønnen Peder Larsen, men har intet optag.

I 1706 er Peder Larsens hus ansat til 3 rda 2 mark, det er hans rytterhus, oplyses det ifølge 1. sjæll. reg. regnskab Odsherred Mundtes kompagni. "Peder Larsen, Skaverup, bekom hans moders gård, som hun godvillig afstod 1 tdr. 9sk. hartkorn".

1709 - Luure mølle Lauritz Nielsen og Maren Møller begge Wigs kirkebonde Niels Michaelserri Svinninge, har begået lejemaal i Luue mølle 30.4.1709.

1784 Johan Sørensen fæster Luure møllehus, som hans kones forældre "formedelst alderdom ej længer kunde bestride, og derfor til ham haver afstået htk 1.1.o.o.

1 Ved dette sted var kornrestancen til 1784 års udgang 1.2. 1/3 .o.byg og 1.o.o.o havre om hvis eftergivelse hermed følger underdanist forestiling".

Lars Jørgensen, svigerfaderen, skylder for lånesæd fra 1786. Også Johan Sørensen får lånekorn - 1789.

Anno 1793 - den 31.dec. foretages skifte efter husmand Lars Jørgensen, Luure mølle, mellem arvingerne: 1 søn Jørgen Larsen, 46 år, 2. søn Niels, 43 år, Ole, 42 år, og Anders 38 år, 1 datter Giertrud Larsdatter, 49 år. Skiftet overværes af Johan Sørensen i Luure mølle og Ole Larsen på arvingernes vegne, samt Anders Pedersen i Brent og Mads

Nielsen i Skaverup, der har vurderet boet den

8. maj.

Udgifterne overstiger boets værdi med 5 rigsdaler, således at intet bliver at skifte mellem boet og Johan Sørensen.

Lars Jørgensen har fæstet Luure mølle i 1770, den "liden gård" har han overtaget efter Jens Jensen skrædder, der er død, htk. 1.1.0.0.

Det er formentlig en af Lars Jørgensens sønner, Anders, der den 16.11.1782 dømmes i sagen mod Anders Larsen i Luure mølle i sag om vildttyveri. Dommen var frifindelse, men den appelleres. Anders Larsens hustru søger om genoptagelse af sagen i okt. 84. Den 13. juni 1783 skulle Anders have været arresteret for dette vildttyveri, men er undvejet. I juni 85 pågribes han ved sjæll. regiment i Køge. Anders Larsen af Luure mølle igen pågrebet i Nykøbing og efter rettens dom anbragt i Københavns fæstning. Anders's kone, Sidse Hansdatter, bor ved folketællingen i 1787 også i møllerhuset sammen med sine tre børn Hans 9 år, Bodil 4 år og Anne Margrethe 1 år. Hun er 36 år og gift l.gang med en mand som har været i Citadellet og derefter forladt hende (altså Anders). Nu er hun indsidderske og betler.

Under samme familie bor Kirsten Pedersdatter, 42 år. Hun er i 2.ægteskab gift med Niels Gudmandsen, som tjener i Egebjerg sogn. Hun betegnes som indsidder og betler. Har en datter af l.ægteskab, Johanne Hansdatter, 10 år.

Johan Sørensen får 1772 en søn, kaldet Søren. Madam Bang bærer barnet.

Faddere er Anders Olufsen i Asmindrup, Morten Holgersen i Skaverup, Peder Andersen, ibid, Niels Jacobsens hustru i Asmindrup og Oluf Pederssens hustru i Skaverup. Denne søn dør i 1796. (Måske er han født 27.1.1771.

I 1765 har Jens Jensen fæstet Lars Jensens afstandne gd. på 1.1.0.0. ifølge fæsteprotokollen.

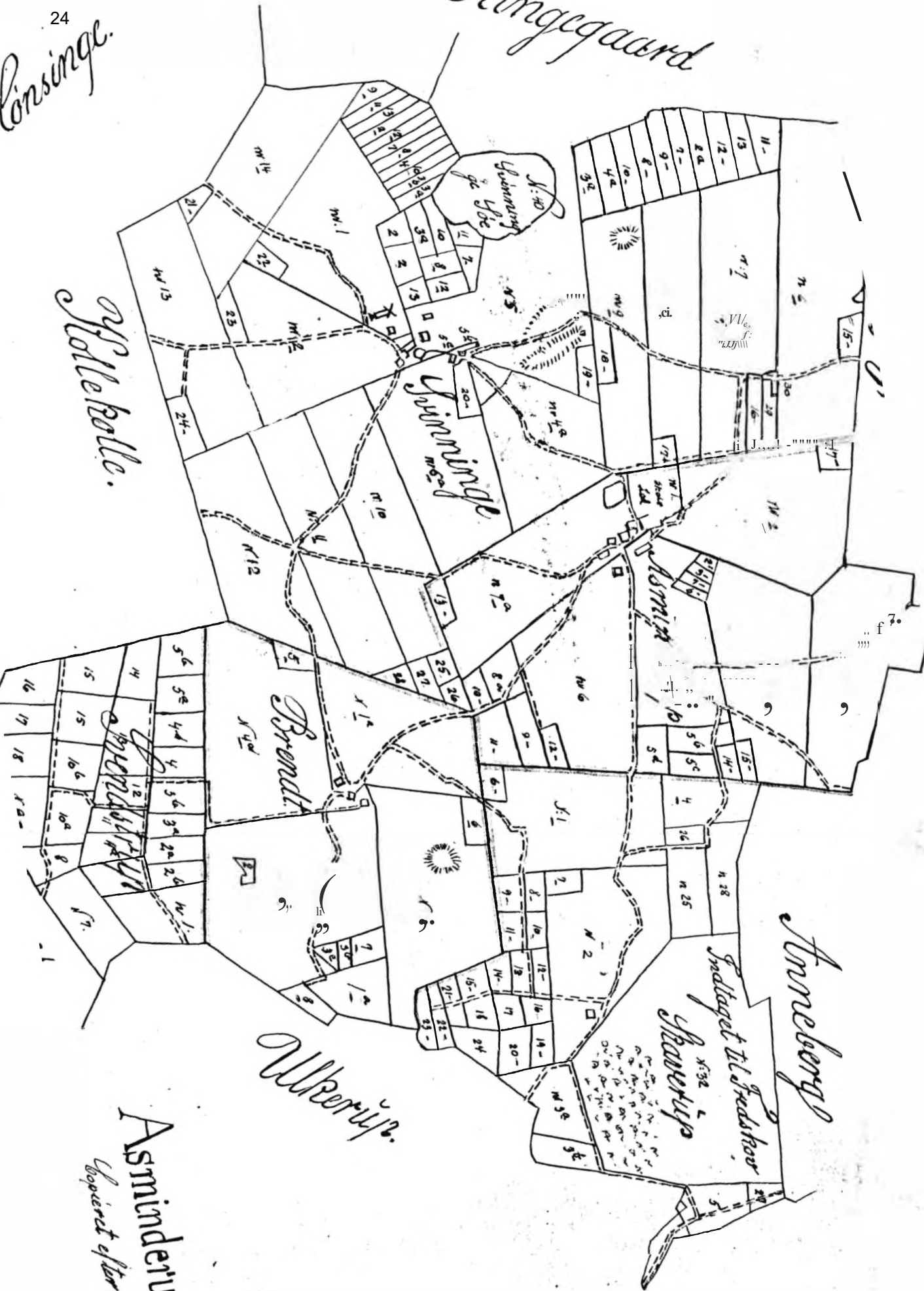
Hvornår Lars Jensen har fæstet den, ses ikke her, men i 1759 er hans hustru den, der bærer barn til dåben. Selv er han fadder 1767 til Peder Nielsens datter i Skaverup sammen med Anders Jensen. Det barn Laurits Jensens kone bærer til dåben l.s. i advent 1759 er Gudman Nielsens søn kaldet Lorentz.

I 1783 -29.juli døbes Johan Sørensens datter, Inger. Madam Bech, kapellanens kone, bærer barnet, Faddere er Jens Larsens hustru og Anders Larsens hustru i Luure mølle. Den tidligere nævnte Anders Jensen er Jens Jensens søn. Han konfirmeres i 1766.

Lonsinge.

Olingegaard

Jolleballe.

Asminderup So
Copied after Hans B. Ste...

Hvad folketællingslisterne fortæller.

Den første folketællingsliste er fra året 1787. Der møder vi 20 familier i Asmindrup by. Først nævnes de 6 gårdmænd. Havde de haft en præst på tegnings dagen havde denne været øverst på listen, men embedet må have været vacant på dette tidspunkt. Den første beboer, der nævnes er Niels Jacobsen, 49 år, og hans hustru, Sidse Ejlertsdatter, 45 år. Gården ligger ligesom de øvrige i selve byen, da udskiftningen endnu ikke er foretaget, hvilket først sker 1798. Denne familie har fire børn hjemme, Ejlert 14år og, kan vi aflæse, opkaldt efter morfaderen, Niels 7 år, Anne 17 år og Maren 4 år. Vi kan se, at drengene nævnest først derefter pigerne, alt efter alder.

Hvor den 9 årige er Jacob er blevet af, ses ikke, men ved den næste folketælling i året 1801, er han der som deres søn, og i ved folketællingen i 1834 er det ham, der er gårdens fæster. Tager vi nu kirkebogen til hjælp, kan vi se, at denne dreng er opkaldt efter farfaderen, for i 1755 konfirmeres gårdmand Jacob Nielsens søn, Niels Jacobsen. (Schackes gård).

På gård nr. 2 bor Niels Hansen, 55 år, og hans kone Sidse Hansdatter. Her er ingen fremmede tjenestefolk på gården, men arbejdet udføres af hele familien, der omfatter: Jens 22 år, Ole 15, Mads 8, Maren 17, Anne 13 og Karen 10 år. I 1801 ser vi kun Niels Hansen og Sidse og de to yngste børn Mads og Karen og en tjene-stedreng Niels Jacobsen på 15 år. Denne gård ligger inde ved det område forsamlingshuset nu ligger på, men bliver sehere til Sjælsøgård.

Vi går nu over på den tredje gård. Her møder vi den 37-årige gårdbonde Anders Larsen og hans 38-årige kone Anne Andersdatter samt de tre børn: Lars 6, Hans 1 og Bodil 4 år gammel. Anders Larsens 71-årige moder bor også på gården som aftægtskone. At hun betegnes således må betyde, at hun og hendes mand tidligere har haft gården i fæste. Det fremgår da også af et fæstebrev fra 31.12.1771, hvor Anders Larsen får den i fæste efter sin far Lars Andersen. Desværre mister Anne Andersdatter sin mand i 1794, og hendes økonomiske situation er sådan, at hun ikke kan fortsætte driften og overtage fæstet. Men som i en række lignende tilfælde, der må hurtigt findes en mand, der

kan gå ind som husfader og fæster. Ovre i Vig sogn bor en udtjent soldat, og en sådan var pligtig at overtage en fæstegård.

Denne mand var Christoffer Vinzentsen. Han var ganske vist lidt yngre end enken, men kun lidt i forhold til de aldersforskelle, der ofte var mellem ægtefæller, her kun syv år.

Så finder vi også en 19-årig tjenestekarl på gården.

Men hvad er det for en gård? Ved udskiftningen fire år senere fik den samlet sin jord norden for byen, så det var ret naturligt at kalde den for Nordgården. Den vil vi se lidt nærmere på. Da nu Anders Larsen var død, skulle der efter gældende forordning holdes skifte, dvs. at alt skulle gøres op, både af hensyn til jordejeren - altså her kronen - eller sagt på en anden måde Hans kgl. Majestæt Chr. d.7., repræsenteret ved forvalter Trojel på Anneberg.

Den 4. gårdmandsfamilie i byen er Jens Nielsen, 66 år, og hans kone Anne Madsdatter. Hun har her været gift før. Herudover er den 27-årige datter Johanne hjemme på gården samt en tjeneste dreng, Hans, på 14 år. For at kunne drive denne gård, har den sikkert måtte have arbejdskraft fra byens jordløse husmænd og daglejere. Jens Nielsen dør den 6.april 1791, hvorefter den ældste datter, Johanne, og dennes mand, som opholder sig på gården, overtager denne. Denne nye fæster er Lars Olsen, hvilket også fremgår af kortet fra 1797, og gården er Hovsøgård.

Den 5. gård beboes af Peder Anderse, 49 år, og hans kone Sofie Nielsdatter, 55 år. Hun har været gift engang tidligere og har med sin første mand datteren Sidse Chræstensdatter som er 23 år og hjemme på gården. Heller ikke her findes tjenestefolk. Vi er nu på Skovlundgården, og vi tæffer dem også i 1801, men nu er Peder Andersen og Sidse gået på aftægt, han er inderste, men -står der - får indtægt af Ole Ottesens gård. Det er svigersønnen, der sammen med datteren Sidse har overtaget gården. Det må være et fremskridt for i 1787 nævnes han som husmand og daglejer, men "ernærer sig kummerligt."

6. Gårdmandsfamilie er Anders Michelsen, 53 år. Han har mistet sin kone, men har datteren Karen på 22 og datteren Maren hjemme hos sig. Desuden bor Peder Larsen, 30 år, og hans kone Anne Hansdatter, 28 år, på gården, altså som det der kaldtes indsidder. De gjorde tjeneste på gården samtidig med, at Peder var "national soldat". Som soldat skulle man være til tjeneste i krig, men ellers var man kun til øvelse på søndage efter kirketid og under enkelte manøvre i årets løb. Man kunne eller rettere man var nødt til at have et arbejde ved siden af. Alligevel var denne soldatertjeneste overordentlig forhadet, og det skete da også, at folk gjorde vold på sig selv, f.eks. ved at afhugge en finger for at gøre sig uduelig til tjenesten eller også rømte de fra området, selv om dette kunne være en ganske alvorlig sag. En karl i Skaverup kom både i arresten i Nykøbing og anbragt på Bremerholm, dvs. Københavns fæstning, hvad ikke alle kom fra med livet i behold.

Så kommer vi til de øvrige beboere her i byen. Først nogle husmænd og daglejere.

7. familie er Peder Lorentzen, 62 år, og hans kone Sidse Andersdatter, 70 år.

De har en dattersøn Hans Jensen på 9 år hos sig.

8. familie er Jørgen Madsen, 56 år, og hans kone Dorte Jensdatter, 52 år. Også her er der et barnebarn, nemlig Holger Pedersen på 10 år.

9. familie er Anders Larsen, 43 år, og hans hustru Anne Larsdatter, 53 år, og børnene Hans 11, Kirsten 15 og Margrethe på 14 år. De har boet her siden 31. dec. 1777, hvilket fremgår af fæstebrevet.

10. familie er Jens Larsen, 32 år, og hans kone Margrethe Jensdatter, 36 år. De har to børn: Lars 5 og Jens tre år gl.

Som inderste bor hos dem svigerforældrene skræder Ernst Jensen, 61 år, og hans kone Bodil Mortensdatter, 63 år og krøbling. Desuden en 18-årig smedelærling Hans Larsen

Så følger endnu 5 familier, der betegnes som husmænd og daglejere, men som alle har det ringe.

"Er i trange kår."

"Meget skrøbelig".

" Meget fattig".

"Ernærer sig kummerligt".

"Svag og uden fortjenes.

"Almiseelem"

Kun enhusmand har lidt jord i fæste.

Så er der tre kvinder, der hver har et hus i fæste. Den ene er en skoleholderenke, Karen Johansdatter, 65 år. Hun har været gift med skoleholder Jørgen Andreassen.

Den 2o. familie er Peder Jensen, 4o år. Skoleholder og bebor kgl. majestæts afståede Annexgård, hvor ellers præsterne har boet, men på grund af deres slette tilstand ikke længere var brugelig til præsten.

Peder Jensens kone , Karen Pedersdatter var 24 år og så har de to drenge: Jens på 3 og Jacob på 1 år.

Den sidste familie i byen er husfæsterske Karen Christensdatter som er 63 år.

Mod slutningen af århundredet kommer så udskiftningen af jorden og i visse tilfælde udflytningen fra byen, som en konsekvens af udparcelleringen.

Tre gårde flytted ud, nemlig Nordgården, Skovlundgården og Schackes gård, mens Sjælsøgård først udflytted i 4oerne i næste århundrede.

Denne omfordeling af jorden får også indflydelse på byens øvrige indbyggere. Når man boede i et hus i byen uden jord tilliggenåe var man gadehusmand, men derfor kunne man godt have en ko eller et par får. De havde fra gammel tid ret til græsning på fælleden, i det fælles overdrev eller på gadejorden. Nu blev al jorden udstykket, og fæstebønderne var ikke meget for at afgive jord til husmændene. Heldigvis havde kronen fat i den lange ende og forlangte et hver gård skulle afstå en 3-5 tdr. til en husmandslod, og det kan vi da også se på kortet fra 1797 og da i øvrigt ude på stedet den dag i dag. Det betød dog ikke, at de samme jordløse husmænd i byen nu flyttede ud af byen. Faktisk kan vi ikke finde nogen af dem, undtagen den før omtalte Ole Ottesen, der er blevet gårdbonde på Skovlundgård. Antallet af indbyggere er stort set det i 1801 som ved folketællingen i 1787.

Skræderen og den nationale soldat er borte. Det samme gælder to af husfæsterne. Skoleholder Peder Jensen er der stadig, men den jord, der hørte til præstens annexgård og som lå 14 steder i Store Vangen og 16 steder i Loddevangen og 17 steder i Brentvangen fik han ikke. Den indgik i den samlede jordfordeling og til husmandsstederne bl.a. de, der opstod mellem Asmindrup og Brent. Hvad der blev tilbage til skoleholderen var de 6 tdr. land vest og nordvest for skolen, som også på kortet betegnes skolelodden.

Når man således studerer folketællingslisterne og sammenholder dem med kirkebogsoplysninger, f.eks. fra dåben, ser hvem, der bærer barnet, og hvem der er faddere, så kan man komme på sporet af familiemønstret.

Regnskaber

Kikker vi så i regnskaberne for Det kgl. Odherredske gods kan vi se, hvad ydelserne bestod af. For eksempel fra gård nr. 3, der nu er i fæste af Niels Jacobsen. Han skal i 1740 i penge betale 2 mark og i korn 4 tdr. 1 skp byg, $\frac{1}{2}$ får 1 lam 1 gås. Så var han fri får hoveri, men måtte til gengæld betale hoveripenge, nemlig 1 skp, 1 fjerding, 1 otting, $\frac{1}{2}$ pot for hver tdr. hartkorn samt 20 æg og 2 høns. Så var det oven i købet gåseæg. Og endelig 8 skilling i nødskat. Andre bønder betalte tilsvarende med lidt variation.

Søren Madsen i Svinninge betalte i rug 3 tdr.3 skp., ibygd 4 tdr. 1 skp.

I småredsel måtte han skaffe $\frac{1}{2}$ svin, $\frac{1}{2}$ får, 2 lam og 1 hovnød. Så følger slægt efter slægt. Ofte overtager en søn eller svigersøn fæstet og betaler indfæstning alt efter forpligtelserne. Rytterhusene lejes ud eller står tomme. Formentlig inddrages de, der ligger inde i selve gården. Her i Asmindrup bor Peder Saxen i 1727. Det rytterhus, der hører til gården, om det står, at det er i gårdens bygninger, men ubeboet. Det samme gælder rytterhuse i Svinninge og Skaverup. Men i Svinninge ved gård nr. 7 og 9 hos Anders Olsen ligger rytterhuset på gaden med jord med have men: huset er fæstet ud til Rasmus Jensen.

Navnet Rytterhuse lever videre meget længe efter, at det har ændret sin funktion. Således fæster Jørgen Andreasen i 1761 Lave Lavesens fradøde rytterhus. (Samme Lave Lavesen var for øvrigt min 3 x tipoldefar)

Undertiden bliver fæsteren sat ud af gården. Han blev "forsat", hed det, f. eks, p. gr. af restancer, og det kunne man hurtigt komme i. I 1715 har Hans Jacobsen en gård i Nr. Asmindrup, men han dør dette år, og så fæster Lorentz Gudmansen, en ryttersøn Hans Jacobsens fradøde gård, som var i slet tilstand, og ægter enken. Gårdens kgl. præntioner opgøres således til 164 r.5 m

Findes	71 r.0 m
Mangler	93 r.5 m.

Gårdens hartkorn var oprindeligt sat til 7.6.2.0., men dog reduceret til 4.6.0.0. Det er vel ikke så underligt, at Lorentz Gudmansen med de mangler - enkens værdi ufortalt - kun skulle yde 1 rdl. i indfæstning. Hans Jacobsen var "En gammelagtig mand af slet og armelig tilstand og har ringe besætning.," Men Lorentz klarer den alligevel ikke. I 1720 blev han frasat gården som følge af pådragne restancer. Den nye fæster får nu gården helt uden indfæstning.

Lorentz Gudmansen bebor i 1727 et hus, som han selv har opført, men lever i armod og restancen er således uvis, hedder det. Har han ikke kongens mønt, så har han i stedet børn, i alt seks, hvoraf jeg kun skal opholde mig lidt ved sønnen Peder, fordi han leverer os et eksempel på den tids vilkår. Han er husmand i Asmindrup og gift, men det er ham åbenbart ikke nok, for han begår letsindig omgang med pigen Sidse Andersdatter, men

medens hun fritages for lejermålsbøde p. gr. af "Hendes vanvittige tilstand", så kommer Peder på vand og brød i Nykøbing i otte dage. Egentlig kunne han have undgået denne tort, men så skulle han enten have holdt sig fra hende eller også betale dobbelt lejermålsbøde plus 1/ lo af sin formue, men da hans hus er brøstfældigt og hans øvrige værdier små, er der ingen anden udvej. Hans ejendele opgøres af to vurderingsmænd til 8 rdl.8 skl, en gdr. i Asmindrup og en fra Svininge. Det var i 1773.

Vi kan dog også se eksempler på gårde, hvor samme slægt fortsætter generation efter generation, f. eks. Nordgården.

Den kommer ind i den nuværende slægt i 1757 ved Lars Andersen. I 1771 overtager sønnen Anders Larsen gården, som faderen formedelst alderdom har afstået. Der var 6.7.2.5/6 tdr. hartkorn, og i indfæstning slap han med 4 rdb.

Samme år dør faderen, og Anders Larsen fortsætter til 1791, da han dør fra kone og fire små børn.

Det så ikke så godt ud for de tilbageblevne. "Udi Asmindrup sogn og bye er ved døden afgangt gårdmanden Anders Larsen af Anneberg hoverigods. Restancen til afvigte års udgang er penge 96 rdl.9 sk., Byg 38 tdr 1 skp. 3 5/8 fjr., og havre 35 tdr.1 skp. 1 $\frac{3}{4}$ fjd., hvoraf dog siden er hetalt penge 4 rdl 1 mark 3 skl., så at pengerestancen ikkun er jl rdl.5 m 6 ak, men derimod er der fra hans dødsdag til dato påløbet jan. kvart. Tilstanden er så slet, at inspektør Trojel befrygtede at måtte blive nødt til at udsætte enken med de fire små børn og hendes afgangne mands gamle mor, som går i barndom. Men da viser, der sig en redningsmand, nemlig Christopher Vincentzen, en udtjent soldat, som er passende for denne midaldrende enke. Trojel akkorderer således, at når fæsteren befries for at tilsvare restancen og overlades gården med behørig besætning og inventarium efter nærmere syn og taxation, samt i øvtigt må overdrages det ringe boe, hvis overskud til restancerne fra forlods afdrag til begravelse, folkeløn og skiftebekostninger, vilde være så ubetydelig, vil han derimod, som mig synes, antagelig modtage bygningerne i den meget brøstfældige stand, de findes, udrede alle skatter og afgifter fra dette års begyndelse, underholde den gamle enke og betale i indfæstning 50 rdl.

Så var den sag klaret.

Fire år senere flytter Christopher Vincentzen gården ud af byen, hvor den stadig ligger om end i ændret udseende.

Her bygges gården i 1798 med 8 fag= 20 alen mod nord,
27 alen =9 fag mod vest og 10 fag= 28 alen mod syd.

Stuehuset i nord var 7 alen bredt. Det samme var lade og lo
i vest, hvorimod stalden i syd var 7 alen bred.

Så fortsætter Christopher Vincentzen, men i 1814 ønsker
udflyttergårdmanden, som han kaldes, at overdrage gården til
sin stedsøn Lars Andersen, men nu er indfæstningen 350 rigs-
bankdaler. Desværre dør Lars Andersen allerede i 1819, men
enken Ane Jensdatter fortsætter med at drive gården og får den
i øvrigt ejendomsskøde på den i 1853.

Senere overdrager Lars Andersens enke gården til sønnen Anders
Larsen. Der i 1884 overdrager den til sin
søn Lars Andersen, hvis enke Marie Andersen, f. Nielsen, ifølge
skifteretsudskrift overtager gården i 1923. I 1930 overtager
svigersønnen Jacob Pedersen gården, og så er vi oppe til vore
dage, med Gunner Pedersen som ejer af Nordgården.

Skaverup - fra 1770

I året 1770 køber Sr. Frederich Zarhtmann Asmindrup kirke med gods udi Dragsholm amt, Odsherred beliggende.

Kirke -tiende skulle ydes af 179 tdr. 48 skp. hartkorn med 4 skp. årlig af hver tønne. Det blev 9 tdr. til en værdi af 135 rdl.

Her til kommer kirkens jordegods, der består af 18 tdr. 2 skp. hartkorn. Størst er Zarhtmands, to ejendomslodder i Skaverup og adskillige skovstykker i Anneberg skov eller, som det betegnes, Skaverup Haver, ialt 7 tdr. 3 skp. 3 fj. htk. Disse jorder er beliggende på Overdrevet. Det øvrige jordegods er en gård i Svinninge, en i Brent, 1/3 af en i Kollekolle, 3 huse i Svinninge, to i Asmindrup og et hus i Hønsinge.

I 1782 udarbejder Zarhtmann en specifikation over sine besiddelser, men først i 1785 overtager staten alle disse værdier. Det anbefales af en kommission, der er nedsat mhp. skovs opelskning. Både inspektør Trojel på Egebjerggården og amtmanden, baron Løvenskiold, kan anbefale rentekammeret at overtage ikke alene ovennævnte arealer, men også andre lodtagere, omend disse var af mindre omfang.

Denne overtagelse kan give flere fordele ud over mulighederne for udvidelse af Anneberg skov, nemlig ophævelse af godsfællesskabet mellem Z. og kronen, hvilket kunne lette udskiftningen og endelig at kronen blev ejer af både Vig og Asmindrup kirke og dermed patronatsretten, hvilket vil sige retten til besættelse af de kirkelige embeder. Med ændring af disse ejerforhold er der lagt op til en betydelig ændring af Skaverups struktur og bosætningsforhold. Der var imidlertid endnu en hindring for gennemførelse af større forandringer. Nok havde Z. afstået det hele til staten, men i overtagelsesbestemmelserne stod, at han " så længe han lever, må bruge, og bebo hans påboende gård i Skaverup med dens tilliggende hartkorn 7 tdr. 3 skp. 3 fj. Det er til skade for en udskiftning i Skaverup. Z. tilbyder derfor, at han vil renoncere på gård og hartk, hvis han i stedet kan få en stilling ved toldkammeret eller ved konsumtionen til en løn af 200-300 rdl årl.

Rentekammeret kan dog ikke godkende dette forslag, men tilbagemelder, "at det skal blive ved det forrgangne, dog, når han vil søge noget, vil kammeret recommandere". Først mod slutningen af 1797 godkender kammeret en plan fremsat af Zarhtmann, hvorefter han 1. jan. 1798 afstår al sin ret til bemeldte gård mod en årlig godtgørelse på loordl. fordelt på 2 terminer.

Nu kan udskiftningen gennemføres. Til skovs indfredning inddrages dels den forrige Asmindrup Annex-eller Capellangårds htk på 8 tdr o skp.3 fjd. 1 alb., dels af Zarhtmanns gårdes jorder 1" 5 " 1 " 21/2 ". Af Zarhtmanns øvrige jorder på 4.3.1.2 /5 i htk. oprettes, der 17 husmandsbrug, hvis fæstere dels kunne leve af deres jord, dels have udkomme ved daglejerarbejde i mark eller de to tilstødende skove.

Folketællingen i 1801 afviger da også betydeligt fra den i 1787, både hvad antal og beskæftigelse angår.

Zartmann er borte, og som første familie kommer nu Mads Nielsen, 64 år, i forvejen en af kronens bønder. Han er allerede kommet til gården i 1772, da han bytter gård med Morten Holgersen, hvis slægt ellers havde drevet denne gård siden 1664. M.H.R flytter til Egebjerg. Til Mads Nielsens gård hører et htk. på 11.2.11/2.2 + 1 skp. mølleskyld.

(Jens Nielsens gd.)

Den anden familie er Jens Jensen, der i 1777 har byttet sig til gården med Ole Pedersen i Hølkerup. Denne gård udflytted og bliver til Maglebjerggård, hvorfra der senere foretages udmatrikuleringer. (Aks. Karlsens)

Men hvem befolker nu de 17 husmandssteder?

Det synes somom, det er jordløse husmænd fra landsbyerne deromkring, der får chancen som jordbrugere. Nogle flytter deres bindingsværkshuse fra de andre byer og ned til deres jordlod. Således har Christopher Jørgensen fået hus, som hans fader har udflyttet fra Svinninge. Både Jens Larsen og Ulrik Sørensen har udflyttet huse fra Asmindrup. Johan Sørensen boede her i forvejen, idet han allerede i 1784 havde overtaget Luure mølle efter svigerforældrene. I 1812 vil Johan Sørensen overlade sin jord til sin svigersøn, murermester Bønnelykke mod en indfæstning til godset på 100 rdl. Iøvrigt arvefæste til søn eller svigersøn ikke enestående. Indfæstningen er ofte afpasset efter forpligtelser over for formanden eller dennes enke. En enkelt husmand uden jord findes da også og betegnes da gadehusmand, altså en mand, der bebør et hus på den fælles gadejord, men som nu efter udskiftningen stilles ringere, da han ikke længere kan have en ko eller et par får gående på overdrevet eller brakmarken. Af samme årsag blev der da også fra hver udstykkede gårds mark afsat et mindre areal til en husmandsled. Noget sådant kan f.eks. ses af kortet fra 1797 for de to gårdbrugs vedkommende i Skaverup ses vestligst i marken hos Jens Jensen og Mads Nielsen Naturligvis sker der udskiftninger i de kommende år, dels mageskifter, men også på grund af dødsfald. En del af beboerne var allerede aldrende ved overtagelsen af lodden. Det er derfor naturligt, at vi kun finder en enkelt tilbage ved folketællingen i 1834, nemlig Ulrik Sørensen, der nu er 73 år. Foruden sin 59-årige kone bor to voksne børn i hjemmet, Dorthe er 36 år og væver, Søren 21 år og drejer.